

gængelig for et bredere publikum. Det må dog beklages, at der af Resens fem plancher kun medtages de tre, der tilmed kunne have været bedre gengivet. Richard Mott har forsynet sin oversættelse med en række kommentarer (s. 96-106), men ikke set det som sin opgave at gå ind i den videnskabelige diskussion om Jakob Ulfeldts bog. Her må den mere fordringsfulde læser fortsat ty til Knud Rasmussens udgave, der dog også efterlod en række punkter uafklarede. En fuldt kommenteret, videnskabelig udgave er som tidligere et desideratum.

Frede P. Jensen

POUL STEEN: Gæld, kapital og rente. Præstøborgernes låneaktivitet 1695-1801. Skrifter udgivet af Lokalhistorisk Afdeling nr. 9. København 1992. 189 s.

Bogen er oprindeligt en specialeafhandling i historie fra 1981 og sigtet har været at undersøge formidlingen af lån i Præstø i 1700-tallet. Nærmere betegnet er det de tinglyste lån, som undersøges.

Forfatteren gennemgår først kildematerialet og gør rede for problemer og lakuner, hvorefter han skrider til en undersøgelse af forskellige aspekter af kreditformidlingen.

Det, som undersøges, er bl.a. antal lån og deres størrelse, ligesom låntagernes og långivernes fordeling på erhverv analyseres. Blandt bogens resultater kan nævnes, at de største låntagere var gruppen af håndværkere og købmænd, men at næsten alle ejere af fast ejendom i Præstø på et eller andet tidspunkt optog lån. Den største långivergruppe var embedsmænd og gejstlige, men i hvilket omfang de optrådte som private eller som repræsentanter for institutioner har forfatteren ikke helt kunnet afklare. Det bør bemærkes, at gruppen af landboer har en ganske markant stigende andel af udlånene over perioden. Det er også interessant, at forfatteren på baggrund af en undersøgelse af en række skifter kan konstatere, at den tinglyste gæld kun udgjorde omkring halvdelen af boernes samlede passiver.

Generelt er bogen præget af en for stor detaljerigdom. I stedet kunne resultaterne med fordel være sat i relation til både den øvrige forskning på området og til vor viden om den økonomiske udvikling generelt i den behandlede periode. Det gælder bl.a. med hensyn til de betydelige udsving i låneaktiviteten, hvor anvendelsen af mere avanceret tidsserieanalyse nok kunne have bragt forfatteren et skridt videre.

Per H. Hansen

OLE MØRKEGAARD: Søen, slægten og hjemstavnen. En undersøgelse af livsformer på Åbenråegnen 1700-1900. Etnologisk Forum. Udgivet i samarbejde med Aabenraa Museum. Museum Tusulanums Forlag. Københavns Universitet 1993.

En udstilling på Aabenraa Museum blev i 1980 af pædagogiske grunde bygget op omkring agent Bruhn, en af det 19. århundredes absolut mest fremtrædende skibsredere i den danske konges riger og lande. Ole Mørkegaard var dengang

med som studentermedhjælper og fortsatte siden med indgående studier af det lokale søfartsmilieu, med særlig vægt på kaptajner og redere, altså ikke alene agent Bruhn, men også de mange andre. Resultatet foreligger med denne interessante, men ikke uproblematiske afhandling. En del af problemerne skyldes, at hele undersøgelsen i sit udgangspunkt er bundet op på en anvendelse af Thomas Højrup's strukturelle livsformsanalyse (Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering, 1983).

Ole Mørkegaard lægger ud med en »empirisk sondering«, først og fremmest på grundlag af den – for Aabenraas vedkommende – relativt righoldige litteratur. Søfarten herfra antog allerede i 1700-tallet et omfang, som gjorde den til byens absolut dominerende erhverv, og i det følgende århundrede blomstrede sejl-skibsflåden meget hurtigt op efter den midlertidige nedgang under Napoleonskrigene. Fra Aabenraa og i stigende grad fra det nærliggende Løjtland bemandedes meget store skibe, som kunne ses overalt på de syv have. Højdepunktet nåedes i 1879 med 43 fartøjer af en gennemsnitsstørrelse på godt 166 kommercelæster, de fleste bygget på værfter i og ved hjemstedet. En flåde af den størrelse, som helt overvejende var ejet af partredere i Aabenraa og omegn, repræsenterede meget store værdier, og det centrale spørgsmålet er så, hvordan det kunne lade sig gøre. Noglepersonerne var uden for al tvivl skibsbyggere og kaptajnsredere, og de har i lidt ældre litteratur været karakteriseret som profitbegærlige kapitalister, hvorved alt skulle have været forklaret. Men her protesterer Ole Mørkegaard – med rette. Det hele var meget mere sammensat, for ser man nærmere på de enkelte involverede, så opførte de sig *ikke* som »ægte kapitalister«, der hensynsløst flyttede deres kapital hen, hvor profitten var størst – og altså i dette tilfælde i krisetider væk fra søfarten. Man måtte tage hensyn til familierelationer, der var tilknytningen til »faget«, ja måske ligefrem en lystbetonet holdning til arbejdet, som hindrede folk i at blive kapitalistiske i hovedet, sådan rigtigt for alvor.

Man kan godt undre sig lidt over det tilsyneladende mageløse i denne opdagelse. For kaster man et blik hen over de talrige entreprenante personer, som mere eller mindre indgående er blevet behandlet i litteraturen om det 18. og 19. århundredes danske økonomiske historie, så bliver det nok svært at finde én eneste sådan helt »ægte« kapitalist. De opførte sig ikke på den måde, fordi de åbenbart alle – også – var bundet af andre hensyn. Hvilke, kan man så i hvert enkelt tilfælde gisne om.

Ole Mørkegaard fortsætter i kapitel 2 med en gennemgang af afhandlingens teoretisk-metodiske grundlag, som munder ud i fastlæggelsen af de livsformsbegreber, der skal anvendes i det følgende – altsammen bygget op fra Adam og Eva og følgende Thomas Højrup. Men når der derefter i det næste kapitel tages fat på en detailleret analyse på grundlag af skibslisternes oplysninger om ejendomsforhold for udvalgte år fra 1713 til 1911, virker dele af begrebsapparatet særdeles uhåndterlige. Der skal nemlig skelnes mellem investeringer alt efter motiverne bag. Det er ikke muligt blot at tale om den kapital, der var anbragt i flåden. »Kapital« må her stå i gåseøjne, for der kunne enten være tale om kapital i kapitalistisk forstand – uden gåseøjne – eller en anbringelse af midler i skibsparter, som ikke primært var foretaget i profitøjemed, og som derfor var – med et udmærket udtryk – relativt konjunkturresistente.

Desværre må forfatteren erkende, at det ældste kildemateriale slet ikke tillader slutninger om, hvad det var, der foregik, man kan kun skitsere de prin-

ciipelle muligheder. Og selv med et fyldigt erindringsstof, breve, avisomtale m.m.m. fra senere tider, er det svært at afgøre, hvad der i hvert enkelt tilfælde rørte sig i baghovedet på folk, der satte penge i en skibspart. Utroligt mange af Ole Mørkegaards tolkninger af de talrige eksempler i det følgende er da også ledsaget af passende forbehold.

Men de faktiske handlinger er det ganske anderledes nemt at få hold på, og man kan roligt fastslå, at analysen har givet mulighed for at fastlægge forskellige typiske adfærdsmønstre, både når det gælder sammensætningen af skaren af investorer og de søfarendes karriereforløb. Og det er nok her, man umiddelbart vil få mest glæde af Ole Mørkegaards grundige arbejde med Aabenraaegnens søfart. For ret beset forekommer anvendelsen af de højrupske livsformer på dette historiske forløb, når det kommer til stykket, mest af alt blot at ligne en typologisering af adfærd, en typologisering, som let kunne være klaret uden det store teoretiske skoleridt i kapitel 2. Og er det i øvrigt egentlig ikke videnskabeligt nok, selv om det mere ligner banal sund fornuft?

Anders Monrad Møller

PAUL W. SCHROEDER: *The Transformation of European Politics 1763-1848*. Clarendon Press, Oxford. 1994. 916 s. £ 45.

Bogen er det nyeste bind i serien *The Oxford History of Modern Europe*, der i 1954 lagde ud med A.J.P. Taylors nu klassiske syntese *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918*. Den består af godt 800 tæt trykte og indgående annoterede sider tekst; hertil slutter sig en ajourført bibliografi på 73 sider med mere end 2800 titler; og den afsluttes med et ti sider stort velfungerende navne- og stedindeks. Formen er bemærkelsesværdigt klar; fremstillingen veksler med forskningskommentarer; og sproget er koncist – sine steder ætsende vittigt.

Forfatteren er professor i historie ved University of Illinois, og hans eget forskningsmæssige tyngdepunkt er Wienerkongressens Europa. Han har helt overvejende baseret sin syntese på den meget omfattende litteratur samt på det righoldige trykte kildemateriale. Sine steder er dette materialegrundlag dog suppleret med arkivmateriale, blandt andet britiske privatarkiver efter Canning, Castlereagh og Grey. Langt det væsentligste arkivmateriale stammer imidlertid fra Haus-, Hof- und Staatsarchiv i Wien og omfatter den østrigske udenrigsminister og kansler Metternichs hidtil stort set ubenyttede *Vorträge* med en løbende politisk orientering for kejseren og statsrådet samt hans instrukser til nogle centralt placerede østrigske diplomater. Netop fokuseringen på Østrig og det centrale Europa er med til at redressere den ofte uheldige balance i angelsaksiske udenrigspolitiske synteser – hvor forfatterne udviser en meget distant holdning til tysksproget litteratur. Disse værker har haft en tendens til at gøre London til begivenhedernes centrum og britisk udenrigspolitik til den afgørende forklaringsfaktor i europæisk politik. Hvor fransk politik ses som dikteret af stolthed og fordomme; hvor Preussen og Østrig står for henholdsvis formørket reaktion og machiavellisk snedighed; og hvor Rusland skildres som barbaren og asiaten i Europa. Netop ved at bruge Østrig med dets helt konkrete berøringsflader med